

RAPOR

Şubat, 2026 Sayı: 6

İran'da Fars Kimliği

Yazar:

Fatma **KURT SARIASLAN**

İran'da Fars Kimliği

EDİTÖRLER: Merve Dilek DAĞDELEN, Büşra YILMAZ

YAZAR: Fatma KURT SARIASLAN

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI VAKFI
TÜRKİYE RESEARCH FOUNDATION

EDİTÖRLER

Merve Dilek DAĞDELEN

Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (ATASAREN) Uluslararası İlişkiler programında doktora çalışmalarına devam etmektedir. Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden 2011 yılında mezun oldu. Yüksek lisans derecesini Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (İngilizce) bölümünde 2019 yılında aldı. Araştırma alanları arasında uluslararası ilişkiler kuramları, uluslararası güvenlik, ulusal güvenlik stratejileri, büyük güçler siyaseti, ABD-Çin-Rusya rekabeti gibi konular bulunmaktadır. Türkiye Araştırmaları Vakfı'nda araştırmacı olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Büşra YILMAZ

Erciyes Üniversitesi Sosyoloji bölümü lisans mezunudur. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyoloji bölümünde yüksek lisans eğitime devam etmektedir. Akademik olarak siyaset sosyolojisi, iktisat sosyolojisi, tarih gibi alanlara ilgi duymaktadır. Türkiye Araştırmaları Vakfı'nda araştırma asistanı olarak çalışmaktadır. Yanı sıra Sosyoloji İstasyonu Topluluğu'nda görev almaktadır.

YAZAR

Fatma KURT SARIASLAN, Doç. Dr.

Lisans eğitimini aldığı İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden 2003 yılında mezun oldu. Aynı bölümde yüksek lisans derecesini İstanbul Üniversitesi'nden 2006 yılında; doktora derecesini Uludağ Üniversitesi'nden 2016 yılında aldı. 2005-2018 yılları arasında T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı (şimdiki adıyla T.C. Ticaret Bakanlığı) bünyesinde görev yaptıktan sonra, 2018 yılında Bursa Teknik Üniversitesi'nde tam zamanlı akademik kariyerine başladı. 2022 yılından beri İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Çalışma alanları arasında Türk siyasal hayatı ve Türk dış politikası, Orta Doğu siyaseti, küresel ekonomi politik ve İslamofobi bulunmaktadır.

Türkiye Araştırmaları Vakfı Yayınları

© Türkiye Araştırmaları Vakfı İktisadi İşletmesi

Rapor | Sayı: 6 | Şubat, 2026

Yayıncı Sertifika No: 72319

İran'da Fars Kimliği

Türkiye Araştırmaları Vakfı iktisadi işletmesi,

Türkiye Araştırmaları Vakfı'nın bir markasıdır.

Bu yayının tüm hakları Türkiye Araştırmaları Vakfı'na aittir. Türkiye Araştırmaları Vakfı'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI VAKFI

Hırka-i Şerif Mahallesi, Eski Ali Paşa Caddesi, No: 33, Fatih/İSTANBUL

Tel: (+90) 212 525 0820 | info@turkiyearastirmalari.org | <https://turkiyearastirmalari.org/>

İçindekiler Tablosu

İRAN'DA FARS KİMLİĞİ	1
TARİHİ ARKA PLAN	1
FARS KİMLİĞİNİN TEMEL UNSURLARI VE İNŞASI.....	2
İRAN İSLAM DEVRİMİ SONRASI: GÜNCEL PRAGMATİK DÖNÜŞÜM VE SEMBOLLERİN KULLANIMI	4
İRAN'DA FARS KİMLİĞİNİN MERKEZİ ROLÜ: ANAYASAL KONUM VE ELEŞTİRİLER	9
SONUÇ	11

İran'da Fars Kimliği

Tarihî Arka Plan

İran millî kimliğinin inşasında hâkim etnik grubu oluşturan Farmlar, modern İran tarihçileri tarafından Perslerin bir devamı olarak kabul edilmektedir.¹ Bu görüş, Pers kimliğini taşıyan Ahamenî (M.Ö. 559-330), Sâsânî (226-652) imparatorlukları ve Pers-Fars kimlikli Sâmânî (819-1005) ile Büveyhî (932-1062) gibi yerel hanedanlıkların bir süreklilik arz ettiğini kabul etmektedir. İran kimliğini Mecûsîlik etrafında inşa ederek güçlü bir idari ve bürokratik sistem oluşturan Sâsânîler'in Fars kimliğini pekiştirdiği dönem İslami fetihler sonucunda kesintiye uğramış²; İran daha sonrasında 10. yüzyılda Gazneliler ile başlayan ve 1925 yılında Kaçarlar ile son bulan dönemde Türk hanedanları tarafından idare edilmiştir. Fars dilinin ve kavmî birtakım efsanelerin sürekliliği Fars kültürel kimliğini canlı tutsa da bütüncül anlamda bir İran kimliğinin aslî unsuru olarak Fars kimliğinde dokuz yüzyıllık bir duraklama dönemi söz konusu olmuştur.³ Ancak bu Türk idaresi döneminde dahi Farsçanın konuşma dili olarak Türkçenin yerine geçmese de yazı dili olarak baskın konumu ve buna ilaveten 16. yüzyıldan sonra resmî mezhep olarak benimsenen Şiiliğin sadece dinî değil, aynı zamanda siyasi kimliğin önemli bir bileşeni hâline gelmesi Fars kimliğinin İran'da baskın bir kimlik olarak konumlanmasını kolaylaştıracaktır. Bu anlamda Safevîler'in İran tarihindeki Şiiliğin kurumsallaştırılması ve devletleştirilmesi sürecindeki etkileri elbette bir İran millî kimliğinin oluşumu bağlamında önemli bir dönüm noktasıdır. Öte yandan 19. yüzyılda Kaçar Hanedanlığı döneminde Britanya ve Rus Çarlığı lehine toprak kayıpları sonucu Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerin elden çıkmasıyla birlikte bu dönemde Farmların nicelik olarak İran'da baskın etnik grup olmaları da Farslılığın öne çıkmasında etkili olacaktır.⁴ Bununla birlikte, İran'da bugünkü anlamda bir çeşit ulus devletin kurulması ve Fars kimliğinin siyasallaşması sürecinin ancak Meşrutiyetten sonra ve özellikle 1925 yılında Pehlevî Hanedanlığı'nın kurulmasıyla söz konusu olduğu ve bu kimliğin 1979 İran Devrimi sonrasında da benimsendiği ileri sürülmektedir.⁵ Bu noktada hatırlamak gerekir ki her ne kadar İslam Devrimi'nden sonra yeni rejimin idarecilerinin çoğu Türk kökenli olsa da Fars kimliği ya da daha

¹ Farmların Perslerin bir devamı olmadığı, Fars kimliğinin Samanî devletinin bölgeye ithal ettiği bürokratik bir unsur olarak ortaya çıktığı yönündeki görüş için bkz. Aygün Attar, "İran'ın Farslaşma Süreci ve Bu Süreçte Farsçanın Rolü," *Erdem* 1, no. 52 (12 Aralık 2008): 1-40.

² Kimi İranlı tarihçiler tarafından İran'ın Arap fethini dahi kültürel kimliğini kaybetmeden atlatmış olduğu ileri sürülmekte, Arap yönetimi altında bile kültür ve yönetimdeki Fars etkisinin önemli olduğuna dikkat çekilmektedir. Fetihten sonra birçok İran dilinin varlığını sürdürdüğü; yeni Farsçanın, İran topraklarında bağımsız devletlerin yükselişle birlikte saray, hükümet ve edebiyat dili hâline geldiği; Türk ve Moğol hükümdarlar döneminde bile varlığını sürdürdüğüne dikkat çekilmektedir. Bkz. Homa Katouzian, *The Persians: Ancient, Medieval and Modern Iran* (Yale University Press, 2009): 112-131.

³ Ahmed Eşref, "İran'da Ulusal ve Etnik Kimlik Krizi," *İran: Ulusal Kimlik İnşası* içinde, ed. Hamid Ahmedî, çev. Hakkı Uygur, (Küre Yayınları, 2009): 101.

⁴ İran-Rus Savaşları'ndan sonra dikte edilen Gülistan ve Türkmençay Antlaşmaları, Anglo-İran Savaşı ve Paris Antlaşması sonrasında İran bağımsızlığını tamamen yitirmiş ve Anglo-Rus güç mücadelesinin arenasına dönüşmüştür.

⁵ Eşref, "İran'da Ulusal ve Etnik Kimlik Krizi," 101.

doğru ifadeyle Fars kimliğinin büyük ölçüde domine ettiği bir üst İranlılık kimliği İran İslam Cumhuriyeti'nin önemli bir unsurunu teşkil etmektedir.

Fars Kimliğinin Temel Unsurları ve İnşası

Fars kimliği, antik Pers mirası, Farsçanın dil egemenliği ve modern ulus-devlet politikalarının kesişiminde şekillenmiştir. Fars adı, Antik Pers bölgesi olan Pars'ın (Fars Eyaleti) Arapçaya uyarlanmış şeklinden gelir. Ancak modern Fars kimliğinin, doğrudan antik Perslerin soy devamı olmaktan ziyade, dil bağlamında ve bürokratik esaslı bir gelişimin ürünü olduğu söylenebilir. Farsçanın bir kimlik unsuru olarak yükselişi 9. ve 10. yüzyıllarda Horasan'da kurulan Sâmânîler dönemine dayanır. Bu dönemde Farsça, saray ve bürokrasi dili olarak Arapçanın yerini alarak ayrıcalıklı bir konuma yükselmiştir. Hint-Avrupa dilleri ailesine ait olan ve bugün İran ulusal kimliğinin ve tarihsel sürekliliğinin en güçlü simgesi olan Farsça, ülkenin resmî dili, eğitim, medya ve bürokrasi dilidir. Ferdevsî'nin Şahname'si başta olmak üzere Hâfız ve Sâdî gibi şairlerin eserleri, Fars kültürünün temelini oluşturmakta ve bu miras, Fars kimliğini kültürel olarak güçlü bir zemine oturtmaktadır.

Modern anlamda siyasi Fars kimliğinin teşekkülü ve ulusçuluğun konsolidasyonu anlamında Farslaştırma (*Persification*) süreci özellikle Pehlevî Hanedanı (1925–1979) döneminde söz konusu olmuştur. Kazak Garnizonu Komutanı Rıza Han her ne kadar adamlarıyla Türkçe konuşsa da 1921 yılındaki askerî darbeye Tahran'da denetimi ele geçirip 1925 yılında kendisini Şah ilan ettikten sonra kurduğu Pehlevî rejimi, ülkedeki tüm etnik çeşitliliği tek bir Fars merkezli ulus çatısı altında birleştirmeyi amaçlayan yoğun bir Farslaştırma politikası izlemiştir. Şah Rıza Pehlevî kendisini monarşiyle, monarşiyi devletle, devleti de ulusla özdeşleştirmiştir.⁶ Ulustan kasıt ise Farslılık kültürel kimliği temelinde bir İranlılık olmuştur. Bu dönemde İran'ın İslam öncesi tarihi ilgi odağı hâline gelirken İslami deneyim görmezden gelinmiş ya da küçümsenmiştir. Pehlevî döneminde "İran ulusu" için kuşatıcı bir kimlik tesis etmek kaygısı aynı zamanda bir modernizm söylemi ile de birleşmişti. Avrupa tarzı "kalkınma", "çağdaşlaşma" ve tabii "ulusal bütünlük" gibi kavram ve olguların beslediği bu söylemde, tarih boyunca bu coğrafyadaki insan topluluklarını birbirine bağlayan, daha doğrusu bu unsurları bir arada tutan Farsça özel bir önem kazanmıştır. Aryan ırkının, Farsçanın ve Zerdüştlüğün İran ulusunun kaybedilmiş kimliğinin üç sacayağını oluşturduğu⁷ görüşüyle İran topraklarında yaşayan farklı kavimlerin hepsinin üst bir kimlik olarak Fars/İranlı olarak görüldüğü ve ulusal aidiyet açısından diğer kimliklerin geçersiz kabul edildiği bu dönem, aynı zamanda bu ortak üst kimlikle Fars kimliğinin örtüştüğü bir dönem olmuştur. Bu anlayışla gerçekleştirilen takvim değişikliği,⁸ temel amacı Farsçayı yabancı kelimelerden arındırmak olan Fars Dil Kurumu'nun kurulması, Farsça kelimelerin yaygınlaştırılması, tarih ve edebiyat alanındaki çalışmalara ciddi

⁶ Ervand Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, çev. Dilek Şendil (İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 89.

⁷ Hüseyin Beşiriyiye, "İran'da Siyasal İdeoloji ve Toplumsal Kimlik," *İran: Ulusal Kimlik İnşası* içinde, ed. Hamid Ahmedi, çev. Hakkı Uygur (Küre Yayınları, 2009): 79.

⁸ Müslümanların kullandığı ay takvimi yani Hicrî takvim yerine ilkbaharın ilk günü 21 Mart'ı başlangıç kabul eden eski Pers Yeni Yılı'na uygun güneş takvimine geçildi. Böylece eski İslamî takvime göre 1343 olan (M.S. 1925) olan yeni yıl yeni İran güneş takviminde 1304 olmuştur. Ayların isimleri de Hordad, Tir, Şehrivar, Mehîr, Azar gibi Zerdüşti terimleriyle değiştirilmiştir.

şekilde destek verilmesi gibi birtakım uygulamalarla Pers kökenli tarihin ve kimliğin ihyası amaçlanmıştır. Nitekim Rıza Şah'ın kendisine soyadı olarak seçtiği Pehlevî, modern Farsçaya dönüşen eski dile verilen addı.⁹ 1934 yılından itibaren de ülkenin adı olan *Persia*'nın artık dış dünyada İran olarak anılması söz konusu olacaktı. *Persia* adı belki Farşılığa işaret ediyordu ama aynı zamanda "Kaçar gerilemesini" çağrıştıran bu ad yerine, asıl köken olan Aryenlerin görkemini ve doğum yerini akla getiren İran adı tercih edilmişti.¹⁰ Yine yer adları da Farsçaya çevrilmişti.¹¹ İdari terimler ve askerî rütbelere de Farsçalaştırılmıştı.¹² Tabelalarda, mağaza önlerinde, iş yerlerinin antetli kâğıtlarında, hatta kartvizitlerde bile yalnızca Farsça kullanılması hükme bağlanmıştı.

II. Dünya Savaşı sürecinde 1941 yılındaki İngiliz-Sovyet İşgali Pehlevî Devleti'nin değil ama Rıza Şah'ın sonunu getirince, İran'da bu defa oğlu Muhammed Rıza Şah'ın başta olduğu ama milliyetçi bir ara dönem denilebilecek süreç başlamıştır. Ancak 1953 yılında Musaddık'ın ABD-Mİ6 ortak darbesiyle devrilmesinin ardından ise Şah'ın Beyaz Devrim'i gündeme gelmiştir. Beyaz Devrim (1963), Şah Muhammed Rıza Pehlevî'nin modernleşme ve Batılılaşma programını hızlandırdığı dönemdir. Bu süreçte Şah, iktidarını meşrulaştırmak ve dinsel kurumların etkisini kırmak için Fars kimliğinin İslam öncesi kökenlerine ve monarşik geleneğine aşırı bir vurgu yapmıştır. Şah, kendisini Ahamenişler ve Sâsânîler gibi eski Pers imparatorluklarının mirasçısı olarak konumlandırmıştır. Bu Fars kimliği anlayışı, etnik bir kimlikten ziyade, İran'ın 2500 yıllık kesintisiz krallık geleneğine dayanan ulusal bir kimlik olarak sunulmuştur. 1971 yılı görkemli bir şekilde düzenlenen "Pers İmparatorluğu'nun Kuruluşunun 2500. Yılı Kutlamaları" Fars kimliğinin devlet ideolojisi olarak zirveye çıktığı yıl olmuştur. Persepolis'te dünya liderlerinin katılımıyla gerçekleştirilen bu astronomik maliyetli etkinlik, Şah'ın kendi monarşik Fars kimliğini güçlendirme çabası olarak görülmüştür. Nitekim devletin kullandığı Fars kimliği ve özellikle 1971 kutlamaları ile 2500 yıllık kesintisiz Pers monarşisi geleneğine yapılan aşırı vurgu ile Pehlevî Hanedanı'nın meşruiyetini sağlamlaştırmaya hizmet etmiştir. Siyasi bir araç olarak kullanılan, elitist ve gösterişli bir "Farşılık" anlayışı olarak nitelendirilen bu anlayışın, Şah'ın "Şahların Şahi" (*Şahenşah*) unvanına yaptığı vurguyu derinleştirdiği, rejimi seküler bir monarşizm yönüne ittiği ve bunun da kitlelerin büyük çoğunluğunun benimsediği Şii İslami kimlikle keskin bir karşıtlık yarattığı ileri sürülmektedir.¹³ Bu noktada İran'daki geniş toplum kesimleri açısından Fars kimliğinin İslamî kimlikten uzak ve Şiilikten kopuk bir kimlik olarak görülmediğini hatırlamakta fayda var. Zira Pehlevilerin İslam'ı "Arapların getirdiği bir dış unsur" şeklinde kodlamaya çalışarak saf bir Fars kimliğini parlatmaya çalışması ve Farsî kimliği Şiiliğin yerine ikame etme çabası özellikle kırsal kesimde ve dindar çarşı esnafı arasında büyük bir yabancılaşma yaratacak ve 1979 Devrimi de esasında bu dayatılan seküler Fars kimliğine karşı bastırılan İslamî/Şii

⁹ Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, 104.

¹⁰ Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, 114.

¹¹ Arabistan artık Huzistan'dı; Sultanabad'ın yerini Arak; Bampur'un yerini İranşehr almıştı. Meşhedsar Babulsar, Muhammeriye Hürremşehr, Tus ise artık Firdevs olmuştu ve bu şehirdeki Firdevsî anısına yapılan anıtmezar Şah'ın bizzat katıldığı bir törenle açılmıştı. Bkz. Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, 115.

¹² Örneğin vilayet artık istan, vali de artık istandar olmuştu; polis anlamındaki nizamiye şehrbân, subay karşılığında kullanılan sahib-i mansıb da artık avşar olarak değiştirilmişti. Bkz. Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, 115.

¹³ Nikki R. Keddie, *Modern Iran: Roots and Results of Revolution* (Yale University Press, 2006): 132-169.

kimliğinin bir patlaması olarak neşvünema bulacaktır. Pehlevilerin meşruiyetinin hiçbir zaman tam anlamıyla kanıksanmış bir halk rızasına dayanmadığı, daha çok otoriter modernleşme ve ordu gücüyle sağlandığı hatırd tutulduğunda dinî kimliği dışlayan seküler bir Fars kimliğinin İran'daki geniş kitleler açısından bir karşılığı olmadığı tespiti yapılabilir.

İran İslam Devrimi Sonrası: Güncel Pragmatik Dönüşüm ve Sembollerin Kullanımı

Pehlevî monarşisinin devrilmesinden sonra kurulan İslam Cumhuriyeti'nin, önceki Pers milliyetçiliği ve Batılılaşma gibi ulusal kimlik unsurlarından net bir kopuşu temsil ettiği ileri sürülmektedir.¹⁴ Bu bağlamda Fars kimliğine dair söylem ve politikaların 1979 İslam Devrimi sonrası akıbetine bakıldığında resmî ideolojinin radikal bir şekilde değiştiği görülmektedir. Pehlevî döneminin İranlıların Aryan ırkına mensubiyetini vurgulayan Aryanizm temelli milliyetçi politikaları, devrim sonrası rejim tarafından resmî olarak reddedilmiştir. Meşruiyetini antik İran kralları (örneğin Pers İmparatorluğu) ve Fars ulusal kimliği üzerinden inşa eden Şah, İslam'ın rolünü ikincil konuma atmıştı. Oysa 1979 Devrimi sonrasında Ayetullah Humeyni liderliğindeki yeni rejim, meşruiyetini Şii İslam ve İslam Ümmeti (Ümmetçilik) üzerinden kurmuştur. Rejimin sloganı olan “Ne Doğu Ne Batı, İslam Cumhuriyeti” aynı zamanda seküler milliyetçiliğe de karşı bir duruş anlamına gelmiştir. Şah'ın kullandığı Aryanizm ve aşırı seküler milliyetçi semboller hızla kaldırılmış, resmî söylemde milliyetçilik “İslam'a aykırı” bir ideoloji olarak kınanmıştır. Bununla birlikte devrim liderliği, her ne kadar başlangıçta Şii-Sünni ayrımını minimize eden ve daha ziyade vahdet (birlik) vurgusu yapan bir dil kullanmış olsa da, ilerleyen süreçte, özellikle de İran-İrak Savaşı (1980-1988) sırasında ivme kazanan milliyetçi refleksle birlikte Şii kimliğinin daha fazla öne çıkarılması söz konusu olmuştur. Dolayısıyla Pehlevî döneminde baskın olan Fars milliyetçiliği, başta her ne kadar ulus-devlet sınırlarını aşan evrensel bir İslamî liderlik iddiasıyla yola çıkmış olsa da devrimden sonra yerini Şiilik merkezli bir ideolojiye bırakmıştır.¹⁵

Bununla birlikte, resmî ideolojideki bu dönüşümün aksine pratikte Pehlevîlerin uyguladığı devlet merkezliyetçiliği ve Farsçanın egemenliği büyük ölçüde devam etmiştir. Nitekim Pehlevîlerin temel Farslaştırma politikası olan Farsçanın (Farsî) ülkenin tek resmî eğitim ve yönetim dili olması uygulaması devam etmiştir. Türkler, Kürtler, Araplar ve Beluçlar gibi etnik azınlıkların kendi dillerinde eğitim görme ve yayın yapma haklarına yönelik kısıtlamalar büyük ölçüde korunmuştur. Bu durum azınlıklar tarafından bir anlamda Pehlevî dönemi Farslaştırma politikalarının İslamcı bir kılıfla sürdürülmesi olarak yorumlanmıştır. İslami devrim ilkelerine göre ümmet bütün kimlik tanımlamalarının yerine geçse de İslami devrimden sonra da Fars

¹⁴ Shaul Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution* (Basic Books, 1984): 19-22.

¹⁵ Hilmi Demir, “İran'da Kimlik Krizi: Şiiliğin Gölgesinde Yükselen Türk Milliyetçiliği,” *TEPAV*, Değerlendirme Notu, (Mart 2025): 2, https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/files/1742130895720-0.Iranda_Kimlik_Krizi_Siiligin_Golgesinde_Yukselen_Turk_Milliyetciligi.pdf.

milliyetçiliği özellikle de antik İran milliyetçiliği sürdürülmüştür.¹⁶ Ayrıca yeni rejimin ülkenin toprak bütünlüğünü ve merkezî otoriteyi koruma konusundaki politikaları da Şah dönemindeki uygulamalarla benzer bir seyir izlemiştir. Etnik grupların özerklik talepleri, rejimin bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak görülerek şiddetle bastırılmıştır.

Rejim, antik İran milliyetçiliğini reddetse de Fars kültürünün İslami kimlikle uyumlu unsurlarını korumuş ve hatta kullanmıştır. Devrimden sonra Fars dili ve edebiyatının büyük ustaları olan Hafız, Sadi ve Firdevsi gibi şairlere yönelik saygı devam etmiştir. Bu şairler aynı zamanda Şii-İslami ve Fars-İslami kimliğin sentezini temsil ettikleri için rejim tarafından millî kimliğin Farsî yönünü pekiştirmek bağlamında işlevsel bir kültür unsuru olarak değerlendirilmişlerdir. Antik Pers (Fars) mirasına yönelik Şah dönemindeki aşırı vurgu (örneğin Persepolis kutlamaları) terk edilse de bu mirasın kendisi tamamen yok sayılmamış ancak İslami bir çerçeve içine oturtulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Fars kimliğinin siyasi ve ideolojik çerçevesini milliyetçilikten İslamcılığa kaydırmış ancak ülkenin idari ve kültürel merkezî yapısını büyük ölçüde korumuştur. Bu nedenle Pehlevilerin Farslaştırma politikalarının merkezîyetçi ve dilsel boyutu devam etmiş, sadece felsefi ve ideolojik temeli değiştirilmiştir.

Eski Pers tarihini okul kitaplarından silerek yerine İslam sonrası anlatıları koyan rejimin 7 Ekim sonrasındaki süreçte, Haziran 2025'te İsrail ile yaşanan 12 günlük çatışmanın ardından bölünmüş toplumu bir araya getirmek için ülkedeki muhalifleri dışlayıcı bir söylemden ziyade onları da içerecek şekilde yeni bir anlatı inşa etmeye başladığı yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır.¹⁷ Bu çerçevede mezkûr çatışmadan sonra İran'da tarihî ve mitolojik birtakım referanslardan beslenen bir "İran milliyetçiliği"nin öne çıkarılmaya başlandığı,¹⁸ böylelikle rejimin meşruiyet tabanını genişleten pragmatik bir senteze yöneldiği ifade edilmektedir.¹⁹ Nitekim dinî lideri Ayetullah Ali Hamaney'in, İsrail'le savaşın ardından kamuoyu önüne ilk defa çıktığı 5 Temmuz'daki Aşure töreninde "Ey İran" adlı eserin seslendirilmesi bu bağlamda öne çıkmaktadır. Zira bu eser her ne kadar Muhammed Nuri tarafından İslam Devrimi sonrasında seslendirilmiş ve popüler olmuşsa da 1941 yılında, yani II. Dünya Savaşı sırasında, ülkenin İngiliz-Sovyet işgali döneminin ortaya çıkardığı milliyetçi ruh bağlamında Hüseyin Güligülab tarafından yazılmış ve Ruhullah Haliki tarafından bestelenmiştir. 30 yıl boyunca Tahran radyosunun günlük yayınlarının başlama ezgisi olarak kullanılmıştır. 1979 Devrimi'nden sonra ise yeni rejimin toplumsal bağ olarak ulustan ziyade dine yönelik vurgusuna karşı çıkanların favori eseri hâline gelmiş ve

¹⁶ Raheb Mohammadi Ghanbarlou, "İran'da Fars Milliyetçiliği," *Milliyetçilik* içinde, ed. Tevfik Erdem (Otorite Yayınları, 2020): 512.

¹⁷ "Iran's Leaders Turn to a New Brand of Nationalism After Israeli and U.S. Attacks", *The New York Times*, 22 Temmuz 2025, <https://www.nytimes.com/2025/07/22/world/middleeast/iran-nationalism-israel-us-attacks.html>.

¹⁸ "ABD-İsrail Saldırıları: İran'da Yeni Bir Milliyetçilik Doğuyor", *Independent Türkçe*, 22 Temmuz 2025, <https://www.indyurk.com/node/762250/d%C3%BCnya/abd-i%C3%87srail-sald%C4%B1r%C4%B1lar%C4%B1-i%C3%87ran%E2%80%99da-yeni-bir-milliyet%C3%A7ilik-do%C4%9Fuyor>.

¹⁹ Oral Toğa, "İran'da Güvenlik Algısının ve Siyasal Söylemin Dönüşümü," *İRAN*, Perspektif, (25 Kasım 2025), https://www.irancenter.org/uploads/files/siyasal_soylerin_donusumu_rev.pdf.

popülerliği daha da artmıştır.²⁰ Rejim tarafından ihmâl edilen ya da kısıtlanan bu eserin tekrar öne çıkarılması, ideolojik pragmatizm gereği seküler milliyetçiliğin dinî meşruiyet krizini aşmak için yeniden keşfedilmesi olarak değerlendirmek mümkündür.

Diğer taraftan İsrail'le çatışmalar daha devam ederken Tahran'ın Seshahri semtindeki Vanak Meydanı'na Fars mitolojisi kahramanlarından Okçu Areş'in²¹ heykelinin dikilmesi bu bağlamda dikkate değerdir.²² Pehlevîce (Orta Farsça) ile yazılmış kadim Zerdüşti ve İran mitolojik metinlerinde sıklıkla refere edilen Areş'in efsanesinin aynı zamanda ABD-İngiliz ortak darbesiyle Musaddık'ın devrilmesini takip eden sıkıntılı zamanlarda da öne çıkarıldığı ifade edilmektedir.²³

Fotoğraf 1: Tahran'daki Vanak Meydanı'na Dikilen Okçu Areş'in 16 Metrelik Bronz Heykeli²⁴

Antik Pers mitolojisinin meşhur kahramanı Rüstem (Rüstem-i Zâl) de yine öne çıkarılan figürlerden biridir. İsfahan'ın Şahinşehr kentindeki Firdevsi Meydanı'nda Rüstem'in, atı üzerinde sembolik bir ejderhayla şiddetli bir mücadelede tasvir edildiği 14 metrelik bir heykelin açılışı yapılmıştır. İran mitolojisine göre dev, kötülüğün sembolü olup istediği zaman insan, ejderha, aslan, yaban eşeği gibi başka varlıklara

²⁰ Morteza Hosayni Dehkordi ve Parvin Loloi, "Ey Irân," *Encyclopaedia Iranica*, (son güncelleme: 8 Eylül 2016), <https://www.iranicaonline.org/articles/ey-iran/>.

²¹ Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü* (Kabalıcı Yayınevi, 2008): 66-67.

²² "Middle East's Largest Statue at Vanak Square Honors the Legend of Arash," *Amordad News*, (5 Temmuz 2025), <https://en.amordadnews.com/?p=158478>.

²³ Tafazzoli, Aḥmad-William L. Hanaway, "Arāš", *Encyclopaedia Iranica*, Cilt 2, Fasikül 3, (son güncelleme: 23 Temmuz 2014): 266-267, <https://www.iranicaonline.org/articles/aras-avestan-erexsa/>.

²⁴ "Middle East's Largest Statue at Vanak Square Honors the Legend of Arash," *Amordad News*.

dönüşme özelliğine sahiptir.²⁵ Bu bağlamda heykeldeki ejderha kötülüğün sembolü iken, yıldırım hızındaki atı Raḥş²⁶ ise kötülere ve kötülüğe karşı vicdanın bir sembolü olarak temsil edilmektedir.

Bunlara ilaveten, 7 Kasım 2025 tarihinde Tahran'ın İnkılâp Meydanı'nda, Edessa Muharebesi'ndeki (M.S. 260) zaferi anmak amacıyla Nakş-ı Rüstem'de Roma İmparatoru Valerian'ın Sâsânî Kralı I. Şapur önünde diz çökerek teslim oluşunu tasvir eden kabartmadan esinlenerek yapılan devasa bronz heykelin açılışı gerçekleştirilmiştir.²⁷ Açılıştaki kadim İran askeri ile bir Devrim Muhafızları Ordusu mensubunun elindeki kalkanlarda yer alan "İranlılara karşı tekrar diz çökeceksiniz" ifadesi, sosyal medyada sıklıkla paylaşılan görsellerde I. Şapur ve Valerianus yerine Hameney ile Trump ve Netanyahu'nun kullanılması ve yine aynı ibarenin ("İran'ın önünde diz çökeceksiniz") yazılmış olması dikkat çekicidir.²⁸

Fotoğraf 2: İsfahan'daki Firdevsi Meydanı'na Dikilen "Rüstem, Raḥş ve Ejderha Savaşı" Adlı 14 Metrelik Heykel²⁹

Bütün bu kadim Pers sembollerinin öne çıkarılmasıyla rejimin, İran halkının konsolidasyonunda İslam kimliğinden ziyade Farslılık ekseninde ortak bir İranlılık kimliğini daha işlevsel bulduğunu değerlendirmek mümkündür. İran'daki mevcut yönetimin bu yöndeki hamleleri, özellikle Suriye iç savaşının 8 Aralık 2024 tarihinde sona ermesinden sonra İran'ın bölgesel güç iddiasından giderek uzaklaşması ile

²⁵ Neslihan Konyalı, "Firdevsî Şehnâmesi Kahramanlarından Rüstem'in Devlerle Mücadele Sahnelerinin İkonografisi," *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 45 (30 Nisan 2023): 338, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2692348>.

²⁶ Nimet Yıldırım, "Rüstem-i Zâl," *TDV İslam Ansiklopedisi*, 35. Cilt (2008): 294, <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/35/C35011545.pdf>.

²⁷ "12 Günlük Savaşın Kurbanları; Devrimden 46 Yıl Sonra Tahran'da Dikilen Eski Bir İran Kralının Heykeli," *BBC Persian*, 7 Kasım 2025, <https://www.bbc.com/persian/articles/czr1elxv24ro>.

²⁸ Toğa, "İran'da Güvenlik Algısının ve Siyasal Söylemin Dönüşümü".

²⁹ "از رستم و رخش در اصفهان تا شاپور یکم در تهران؛ احیای «غرور ملی» پس از جنگ ۱۲ روزه," *BBC Farsi*, 28 Ekim 1404 - 20 Ekim 2025, <https://www.bbc.com/persian/articles/c7v8d0nzed4o>.

birlikte de okunabilir. Bu bağlamda İran yönetimi için, Farslılık ekseninde ortak bir İranlılık kimliği üzerine temellenmiş bir kimlik söylemi daha yerinde ve rasyoneldir.

Mevcut İran rejimi ayrıca, Ahamenîş Devleti'nin kurucusu Büyük Kuruş'un (*Kiros*) öne çıkarılması hususunda da girişimlerde bulunmakta ve Pers geçmişini uluslararası platformlarda daha fazla gündeme getirmekten geri kalmamaktadır. Nitekim Kuruş tarafından M.Ö. 539 yılında Babil'in fethinden sonra ilan edilen "Kiros Kanunları" ya da "Kiros Silindiri" olarak bilinen metin İran Bilim, Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı'nın girişimleri sonucunda 6 Kasım 2025 tarihinde UNESCO tarafından dünyanın ilk insan hakları bildirgelerinden biri olarak resmen tanınmıştır.³⁰

Fotoğraf 3: Tahran'daki İnkılap Meydanı'na Dikilen Roma İmparatoru Valerian'ın Sâsânî İmparatoru I. Şapur'a Esir Düşüşünü Simgeleyen Heykel³¹

Din özgürlüğü, köleliğin kaldırılması ve kültürlere saygı ilkelerine vurgu yapan belgenin hükümlerinin, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ilk dört maddesiyle paralellik gösterdiği düşünüldüğünde, İran'ın modern insan haklarının temelini kendi Pers kökenlerine dayandığı mesajını vererek bir yandan Batı dünyası ile ilişkilerinde aslında değerlerinin ne denli örtüştüğünü vurgulamak istediği bir yandan da rejimin Fars geçmişine ilişkin fikrî dönüşümünü simgelediği ileri sürülebilir.

³⁰ "Küresel Onay: "Kiros Bildirgesi" Akıl Ülkesinden Dünyaya Bir Hediye," *IRNA Türkçe*, 9 Kasım 2025, <https://tr.irma.ir/news/85991759/Küresel-Onay-Kiros-Bildirgesi-akıl-ülkesinden-dünyaya-bir>.

³¹ "New Statue of Ancient Shah Highlights Iran's Turn to Pre-Islamic Past", *Amwaj Media*, Nov. 12, 2025, <https://amwaj.media/en/media-monitor/iranians-divided-as-state-leans-into-pre-islamic-nationalism>.

Fotoğraf 4: Kiros Silindiri³²

Not: Babil çivi yazısıyla yazılmış olan Kiros Silindiri 1879 yılında bir Osmanlı Süryanisi olan Hormuzd Rassam tarafından gün yüzüne çıkarılmış olup Londra'daki British Museum'da sergilenmektedir.

Zira 1987 yılında peygamberlerin Kiros gibi kralları yendiğini ve “tarihte bu hükümdarlardan geriye sadece alayla anılan isimler kaldığını” söyleyen,³³ 2011 yılındaki bir konuşmasında ise “bu milletin tüm büyük askerî zaferleri İslam'dan sonra geldi” ifadesini kullanarak, İslam öncesi rivayetleri “belgelenmemiş şeyler” olarak nitelendiren³⁴ bir dinî lidere sahip olan rejimin bu hususta bir söylem değişikliğine gittiği anlaşılmaktadır.

İran'da Fars Kimliğinin Merkezî Rolü: Anayasal Konum ve Eleştiriler

İran'da Fars kimliği, yalnızca etnik bir kökenden ibaret olarak değerlendirilmemekte, binlerce yıllık kesintisiz bir medeniyetin ve bu medeniyetin kendine özgü siyasi yapısıyla girdiği etkileşimin bir sonucu olarak görülmektedir. İran tarihinde Farsçanın ve özellikle edebiyat, şiir ve sanatla nesillere aktarılan Fars kültürünün İran medeniyetinin ana unsuru olarak görülmesi yaygın olup Farsların kimliğinin sürekliliği konusunda dil ve kültürün rolü öne çıkarılmaktadır. Bu anlayış siyasi yapı çöktüğünde bile edebiyatı ve kültürü İran halkının kolektif hafızasını ve kimliğini koruyan temel dayanak olarak telakki etmekte ve İran platosunda yaşayan ve bu ortak kültürel-tarihî mirasa sahip olan halkın, esasen binlerce yıllık aynı medeniyetin bir parçası olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla “Fars” terimi çoğu zaman daha kapsayıcı olan “İranlı” kimliğiyle eş değer tutulmaktadır.

³² “Object: The Cyrus Cylinder”, *The British Museum*, https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1880-0617-1941 .

³³ Hamaney'in 15 Ocak 1987 (25 Dey 1365) tarihinde, İslam Devrimi Muhafızları ve Besic Komutanları ile yaptığı görüşme. <https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=2&year=1365>.

³⁴ Hamaney'in 17 Ekim 2011 tarihinde Kirmanşah'ta yaptığı konuşma. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=17510>.

Günümüzde Farslar, İran'daki nüfusun çoğunluğunu oluşturmanın yanı sıra başkent Tahran'a yakınlıkları ve bürokrasiye hâkimiyetleri nedeniyle siyasi ve idari aygıtın da büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Farsçanın ülkedeki merkezî ve mutlak konumunu açıkça belirten hükümler içermektedir. İran Anayasası'nda Farsça ve dolaylı olarak Fars kimliğine ilişkin en temel hükümlerden biri 15. maddedir. Bu hüküm, Farsçayı devletin resmî ve ortak dili ilan ederken etnik Fars grubunun kendisinden bir "etnik azınlık" olarak bahsetmemekte, aksine Farsça üzerinden bir dilsel ve kültürel üstünlük sağlamaktadır. Nitekim Farsçanın ve Fars yazısının ülkedeki temel ve zorunlu statüsünü ortaya koyan bu maddeye göre İran ulusunun resmî, ortak dili ve yazısı Farsça olup, belgeler, yazışmalar, resmî metinler ve ders kitaplarının hepsi bu dilde ve yazıda olmak zorundadır. Bununla birlikte 15. maddenin sonunda yer alan "basında, kitle iletişim araçlarında, kendi edebiyatlarını öğretirken okullarda, Farsça diliyle birlikte bölgesel ve etnik dillerin kullanılması, serbesttir" hükmü de oldukça tartışmalıdır. Nitekim bu hüküm teorik bir izin anlamına gelmekte ve anadilde eğitim hakkını (Farsçadan bağımsız ve zorunlu olmayan bir eğitim hakkını) garanti etmemektedir. Pratik hayatta, devlet okullarında anadilde eğitim verilmesi için gerekli altyapı, öğretmen ataması veya müfredat düzenlemesi yapılmadığı, böylece bu hakkın sadece sınırlı bir kültürel faaliyete indirgendiği görülmektedir. Anayasanın etnik grupları "azınlık" olarak tanımlamaması (zira anayasada 13. madde bu terimi sadece Zerdüşt, Yahudi, Hristiyan gibi dinî azınlıklar için kullanmaktadır), etnik grupların dil haklarını talep etme zeminini hukuken zayıflattığı hususu akademik yayınlarda sıkça eleştirilen bir noktadır. Özetle, Farsçanın yanı sıra Türkçe, Kürtçe gibi etnik dillerin kullanımı sadece basın ve edebiyat eğitimi gibi sınırlı alanlarda serbest bırakılmış olsa da anadilde eğitimi resmî olarak güvence altına almamaktadır. Özetle İran Anayasası Farsçayı devletin temel dayanağı olarak mutlaklaştırarak Fars kültürünü ve dilini diğer etnik grupların dillerine karşı üstün ve merkezî konuma getirmiştir. Rejimin, zorunlu eğitim ve medya gibi araçlarla Farsçanın ve Fars kültürünün hâkimiyetini sağlamlaştırarak, diğer etnik dillerin ve kimliklerin kamusal alandaki görünürlüğünü azaltmaya çalışması eleştirilere konu olmaktadır.³⁵ İran'daki mevcut merkezî yönetimin, diğer etnik grupların yoğun olduğu bölgelerdeki yerel özerklik veya kültürel hak taleplerini genellikle ulusal güvenliğe yönelik bir tehdit olarak algılamasının bu türden politikalarda etkili olduğu değerlendirilmektedir. Dolayısıyla ülkedeki merkezî yapı, etnik azınlıkların siyasi temsilini sınırlamakta ve kültürel aktivizme karşı sert önlemler almaktadır. Diğer taraftan Farsların yoğunlaştığı merkezî bölgelerin (Tahran, İsfahan), genellikle azınlıkların yoğun olduğu sınır bölgelerine göre daha fazla ekonomik yatırım ve kalkınma projelerine konu olması da ülkedeki azınlıklar arasında ekonomik eşitsizlik algısını ve merkeze karşı hoşnutsuzluğu artırmaktadır.³⁶

³⁵ Brenda Shaffer, "Iran is More Than Persia: Ethnic Politics in the Islamic Republic," *Foundation for Defense of Democracies (FDD)*, (FDD Press, April, 2021) 35. <https://www.fdd.org/wp-content/uploads/2021/04/fdd-monograph-iran-is-more-than-persia.pdf>.

³⁶ "Human Rights in Iran: Review of 2023/2024," *Amnesty International*.

Sonuç

İran'da Fars kimliği, Antik Pers mirası ve Fars dilinin üstünlüğü üzerine inşa edilmiş merkezî bir ulusal kimlik teşkil etmektedir. Tarihsel kesintilere rağmen Fars dili ve kültürü, İran medeniyetinin ana damarını taşıyıcı unsurlar olarak görülmüştür. Modern İran'da Pehlevî Hanedanlığı döneminde (1925-1979) Fars kimliği, tüm etnik çeşitliliği tek bir çatı altında toplamayı amaçlayan yoğun bir Farslaştırma politikasıyla seküler milliyetçiliğin zirvesi hâline gelmiştir. 1979 İslam Devrimi sonrasında ise resmî ideoloji, seküler milliyetçiliği reddederek meşruiyetini Şii İslam ve ümmetçilik üzerine kurmuştur. Ancak bu ideolojik dönüşüme rağmen Pehlevîlerin başlattığı devlet merkezîyetçiliği ve Farsçanın tek resmî dil olması uygulaması büyük ölçüde devam etmiş, bu durum azınlıklarca Farslaştırma politikalarının İslami kılıfla sürdürülmesi olarak algılanmıştır. Son dönemde, rejimin toplumsal birliği sağlama çabaları bağlamında pragmatik bir söylem değişikliğine gittiği gözlemlenmektedir. İslami kimliğe yapılan aşırı vurgunun yanı sıra İran'ın tarihî ve mitolojik figürleri ve Pers geçmişi yeniden ön plana çıkarılmaktadır. Bu sembollerin kullanımı, rejimin halkın konsolidasyonunda artık sadece İslami kimlikten ziyade, Farslılık ekseninde ortak bir İranlılık kimliğini daha işlevsel bulduğuna işaret etmektedir. Bu yeni anlatı, ulusal birliği güçlendiren İslami kimlik ile Antik Pers mirasının bir sentezini temsil etme çabası olarak yorumlanmaktadır. Sonuç olarak, Farsça ve Fars kültürü, İran Anayasası ile mutlak bir merkezîyetçi konuma yerleştirilmiş olup mevcut rejim ideolojik temeli İslamcılığa kaydırmış olsa da merkezîyetçi yapıyı ve Fars dilinin egemenliğini korumuş, zorlayıcı koşullar altında ise meşruiyet tabanını genişletmek için tarihî ve kültürel Fars sembollerini yeniden siyasete entegre etmeye başlamıştır.

RAPOR

KAYNAKÇA

Kaynakça

- “12 Günlük Savaşın Kurbanları; Devrimden 46 Yıl Sonra Tahran’da Dikilen Eski Bir İran Kralının Heykeli.” *BBC Persian*. 7 Kasım 2025. <https://www.bbc.com/persian/articles/czr1elxv24ro>.
- “ABD-İsrail Saldırıları: İran’da Yeni Bir Milliyetçilik Doğuyor.” *Independent Türkçe*. 22 Temmuz 2025.
- “Iran’s Leaders Turn to a New Brand of Nationalism After Israeli and U.S. Attacks.” *The New York Times*. 22 Temmuz 2025.
- “از رستم و رخش در اصفهان تا شاپور یکم در تهران؛ احیای «غرور ملی» پس از جنگ ۱۲ روزه Rostam ve Rakhsh’tan Tahran’daki Shapur I’e: 12 Günlük Savaş’tan Sonra ‘Ulusal Gurur’un Yeniden Canlanması’]. *BBC Farsi*. 28 Ekim 1404-20 Ekim 2025. <https://www.bbc.com/persian/articles/c7v8d0nzed4o>.
- “Küresel Onay: ‘Kiros Bildirgesi’ Akıl Ülkesinden Dünyaya Bir Hediye.” *IRNA Türkçe*. 9 Kasım 2025. <https://tr.irna.ir/news/85991759/Küresel-Onay-Kiros-Bildirgesi-akıl-ülkesinden-dünyaya-bir>.
- “Middle East’s Largest Statue at Vanak Square Honors the Legend of Arash.” *Amordad News*. 5 Temmuz 2025. <https://en.amordadnews.com/?p=158478>.
- “New Statue of Ancient Shah Highlights Iran’s Turn to Pre-Islamic Past.” *Amwaj Media*. Nov. 12, 2025. <https://amwaj.media/en/media-monitor/iranians-divided-as-state-leans-into-pre-islamic-nationalism>.
- “Object: The Cyrus Cylinder.” *The British Museum*. https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1880-0617-1941.
- Abrahamian, Ervand. *Modern İran Tarihi*. çev. Dilek Şendil. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Attar, Aygün. “İran’ın Farslaşma Süreci ve Bu Süreçte Farsçanın Rolü.” *Erdem* 52 (2008): 1-40.
- Bakhash, Shaul. *The Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution*. Basic Books, 1984.
- Beşiriyye, Hüseyin. “İran’da Siyasal İdeoloji ve Toplumsal Kimlik.” *İran: Ulusal Kimlik İnşası* içinde, ed. Hamid Ahmedî. Küre Yayınları, 2009.
- Dehkordi, Morteza, Hosayni-Parvin Lolo. “Ey Irān.” *Encyclopaedia Iranica*. Son güncelleme: 8 Eylül 2016. <https://www.iranicaonline.org/articles/ey-iran/>.
- Demir, Hilmi. “İran’da Kimlik Krizi: Şiiliğin Gölgesinde Yükselen Türk Milliyetçiliği.” *TEPAV*. Değerlendirme Notu. Mart 2025. https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/files/1742130895720-0.Iranda_Kimlik_Krizi_Siiligin_Golgesinde_Yukselen_Turk_Milliyetciligi.pdf.
- Eşref, Ahmed. “İran’da Ulusal ve Etnik Kimlik Krizi.” *İran: Ulusal Kimlik İnşası* içinde, ed. Hamid Ahmedî. Küre Yayınları, 2009.

- Ghanbarlou, Raheb Mohammadi. "İran'da Fars Milliyetçiliği." *Milliyetçilik* içinde, ed. Tevfik Erdem. Otorite Yayınları, 2020.
- Hamaney, Ali. 15 Ocak 1987 (25 Dey 1365). <https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=2&year=1365>.
- Hamaney, Ali. 17 Ekim 2011, <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=17510>.
- Katouzian, Homa. *The Persians: Ancient, Medieval and Modern Iran*. Yale University Press, 2009.
- Keddie, Nikki. *Modern Iran: Roots and Results of Revolution*. Yale University Press, 2006.
- Konyalı, Neslihan. "Firdevsî Şehnâmesi Kahramanlarından Rüstem'in Devlerle Mücadele Sahnelerinin İkonografisi." *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, no. 45 (2023): 337-369.
- Shaffer, Brenda. "Iran is More Than Persia: Ethnic Politics in the Islamic Republic." *Foundation for Defense of Democracies (FDD)*. (FDD Press, April, 2021), 35. <https://www.fdd.org/wp-content/uploads/2021/04/fdd-monograph-iran-is-more-than-persia.pdf>.
- Tafazzolî, Ahmad-William L. Hanaway. "Āraš." *Encyclopaedia Iranica*. Cilt 2, Fasikül 3, son güncelleme: 23 Temmuz 2014. <https://www.iranicaonline.org/articles/aras-avestan-erexsa/>.
- Toğa, Oral. "İran'da Güvenlik Algısının ve Siyasal Söylemin Dönüşümü." *İRAN. Perspektif*. 25 Kasım 2025, https://www.irancenter.org/uploads/files/siyasal_soylerin_donusumu_rev.pdf.
- Yıldırım, Nimet. "Rüstem-i Zâl." *TDV İslam Ansiklopedisi*. 35. Cilt. Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- Yıldırım, Nimet. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. Kabalcı Yayınevi, 2008.

RAPOR

